

Mercè Riba sobre el paper. Dibuix i gravats.

Llibreria Vitel·la (C. Enric Serra, 13, l'Escala)

Inauguració: Divendres, 28 de març, 2015, a les 20.00 h

Mercè Riba va néixer a Barcelona dins d'una família nombrosa, fou la cinquena de nou germans. Néta dels poetes Carles Riba i Clementina Arderiu, en paraules d'ella mateixa, va néixer dins una família “amb més cultura que diners”. Això li va permetre créixer sota l'influx de l'entorn literari i artístic dels avis. Però també del pensament lògic i pragmàtic del seu pare, enginyer de professió.

Encara ben joveneta, el seu professor de dibuix de l'Escola Isabel de Villena, el pintor García-Llort va adonar-se de les seves habilitats i es va oferir a donar-li classes particulars de pintura a més d'orientar-la cap a l'Escola Massana, on va cursar els seus primers estudis d'escultura.

Quan va ser l'hora, la Mercè va iniciar estudis universitaris, que abandonaria a segon curs de Ciències Físiques, començant a treballar en temes relacionats amb les arts visuals: fotògrafa del *Diario de Barcelona*, cinema publicitari, disseny d'estampats...

En complir els vint anys, la vida de la Mercè va fer un tomb decisiu: es va casar amb en Jaume, va inaugurar la seva primera exposició en una galeria d'art de Barcelona, i va apostar fermament per la seva vocació artística matriculant-se a la facultat de Belles Arts Sant Jordi. Allí va assistir a les classes de dibuix de Ruiz-Ortega i als tallers de modelat de Joan Mainé i Luisa Granero on, segons ella afirma, va aprendre l'ofici d'escultora.

A partir de l'any 1978, va formar part del col·lectiu d'artistes Taller Nou, amb Àngel Camino i Carles Mauricio, companys seus de la Massana. Entre altres artistes que freqüentaven el Taller hi havia els gravadors mexicans Montreal i Raúl Silva que la van iniciar en les tècniques calcogràfiques. La Mercè va realitzar en aquesta època el seu primer llibre de bibliòfil anomenat *Cabaret*.

Estem a finals dels anys setanta, i la decisió de la Mercè de dedicar-se plenament a la seva obra personal ja és tant ferma que està disposada a fer moltes renúncies: desestima importants i llaminers oferiments en l'àmbit de la docència i abandona Barcelona, instal·lant-se a l'Alt Empordà.

Aquesta primera etapa empordanesa és d'una intensa producció tant en l'escultura com en gravat que exposa en galeries de Barcelona, Girona i molts altres punts de Catalunya,

així com a Madrid, Bilbao i diversos països de l'estranger (Estats Units, Suïssa, Luxemburg, França, Bèlgica, etc.) Imprimeix els gravats que editarà amb textos de Jaume Torrent en els llibres de bibliòfil: *Contes comestibles I i II*, i els que formaran part de la carpeta *Trànsit* (1986), en col·laboració amb el seu germà Pau Riba. També és l'època dels primers encàrrecs d'obra pública a Sant Esteve de Sesrovires o a Sant Antoni de Vilamajor, per exemple.

A partir de 1995, dramàtiques circumstàncies familiars la porten a una experiència personal d'autoconeixement que marca un abans i un després en la seva vida, i que l'empenyen a formar-se com a terapeuta psico-corporal, activitat professional que exerceix durant vint anys. Sense cap dubte, el coneixement que, com a terapeuta, va adquirint de les vivències i sentiments humans i de la seva manifestació en el cos, enriqueix amb noves dimensions la seva obra creativa.

D'aquesta darrera època són la sèrie de bronzes intimistes: *Caixes*, *Acolliment*, *Metamorfosis*, i les escultures i gravats que reflecteixen el goig de viure en els treballs sobre la música i el ball. També cal destacar les darreres obres públiques a Sant Fruitós de Bages, a Girona, a Llampaias o a Figueres.

Podríem dir, doncs, que inaugurem avui una exposició de gravats i dibuixos d'una escultora. Però, encara que sembli un joc de paraules, cal matisar que no es tracta d'una exposició de "dibuixos d'escultor". És habitual que alguns escultors facin exposicions dels dibuixos que realitzen com a projectes, esborranys, esbossos d'escultures futures o imaginades, però aquest no és el cas.

Per a la Mercè Riba l'obra en dues dimensions és un món de possibilitats expressives propi, en cap cas vicari o al servei del món de l'escultura. Al taller de la Mercè, els projectes d'escultures, brollen i es materialitzen sempre, des de l'inici, en tres dimensions. Ja sigui en fang, amb fustes, filferros o qualsevol altre material provisional.

Quan la Mercè dibuixa, dibuixa. I ho fa per aprofitar totes les possibilitats expressives que ofereix el dibuix o el gravat i que no ofereix l'escultura. L'escultura ho té difícil si vol contextualitzar-se en un paisatge, amb uns núvols o un horitzó determinats. (Tot i que actualment, la Mercè està treballant en uns alt-relleus en els quals intenta aquest difícil maridatge, aquesta suma dels avantatges de treballar en dues i en tres dimensions alhora).

Destaquem doncs, per començar, aquest fet: no estem davant d'una exposició de dibuixos d'una escultora, sinó davant l'obra sobre paper d'una artista, les capacitats i les potencialitats expressives de la qual, com veiem, no es limiten a una especialitat determinada. Personalment, la vaig conèixer primer com a gravadora que com a escultora.

I ja que parlem d'aquest paper pretesament subsidiari d'algunes especialitats artístiques, deixeu-me reivindicar, de passada, el dibuix i el gravat, com a modalitats artístiques majors, i no, com acostuma a passar sovint, com a especialitats de segona categoria, de “segona divisió”, quan se les compara amb la pintura i l'escultura.

Si ens fos possible oblidar per un moment els aspectes mercantils i de l'especulació econòmica que hi ha entorn del món de l'art, veuríem que no hi ha cap motiu que justifiqui la dicotomia “arts majors - arts menors”. No importa si una obra està feta sobre paper o sobre tela de lli, o bé en guix, en marbre o en bronze. El que importa és si hi ha qualitat artística, o si no n'hi ha. I punt. Comparar el dibuix amb la pintura seria com comparar, en un altre terreny molt diferent, la poesia amb la novel·la, o el cant gregorià o la música de cambra amb una simfonia.

Però, tornem a l'obra sobre paper de la Mercè per assenyalar una de les seves característiques: les seves obres no són retrats. El dibuix s'ha utilitzat tradicionalment per a retratar persones, objectes o paisatges. Actualment, l'*urban sketching*, amb convocatòries multitudinàries gràcies a Internet, en seria la versió més de moda. Es tracta de dibuixants afeccionats o professionals que es reuneixen en una determinada ciutat, a vegades en gran nombre, per a fer dibuixos del natural en els seus quaderns de notes.

En canvi, els dibuixos i els gravats de la Mercè, com dèiem, no acostumen a retratar res en concret. Podríem dir que la seva obra és intemporal i no representa tampoc cap espai determinat (tot i que una atmosfera, un aire entramuntanat empordanès, alguna vegada s'hi endevina). Però el fet és que ella defuig la representació objectiva per entrar en un terreny molt més subjectiu i simbòlic. Tant és així, que a vegades, aquesta descontextualització pot donar a les seves obres un to i un aire surreal i oníric.

Compromesa amb aquella sentència que diu que l'art ens mostra allò que els ulls no poden veure, la Mercè, a través dels seus dibuixos, ens presenta valors, sentiments, emocions, afectes, passions, temors, angoixes, esperances...

Per això els dibuixos de la Mercè no es queden en la superfície, en la pell dels objectes o els personatges. Allò que dibuixa (les seves roques, les mans, les cordes que es lliguen o deslliguen, les parelles d'enamorats o els cossos dels dansaires...) són més que el que representen, són símbols que la Mercè fa servir per comunicar-nos, com dèiem, les seves vivències, els seus sentiments, les seves emocions.

Aquest darrer any la Mercè ha estat dibuixant intensament. Primer realitzant amb tinta xinesa el llibre d'autor *Errant*. I després, a llapis, també ha realitzat, aquests darrers mesos, les il·lustracions que acompanyen el llibre *El oscuro relieve del tiempo*, d'Iván Teruel. Podeu contemplar en aquesta exposició aquestes obres i podreu comprovar aquest caràcter simbòlic de l'obra de la Mercè.

El llibre d'artista "*Errant*", és una obra impactant, tant pel contingut com per la perfecció tècnica dels dibuixos, que no us deixarà indiferents. Ha format part de diverses exposicions col·lectives itinerants del projecte anomenat «*Exilis*», promogut i organitzat per l'Associació Cultural POPULART, en record i commemoració del 75 aniversari de l'Exili Republicà. Una vegada més, la Mercè tracta, en aquest cas, el tema de l'exili des d'una perspectiva molt subjectiva i introspectiva.

Hi ha un director de cinema rus, Alexander Sokurov que l'any 2002 va fer una pel·lícula excepcional, bellíssima, anomenada "L'Arca Russa", de 96 minuts, en un únic pla-seqüència, i per tant sense muntatge posterior, rodat íntegrament dins el museu de l'Hermitage de Sant Petersburg. Si em permeteu la comparació, el llibre de la Mercè, "*Errant*", podríem dir que està realitzat també amb un únic pla-seqüència, que enlloc de 96 minuts dura 20 pàgines, al llarg de les quals -com en tota bona narració- es desenvolupa la presentació, el nus i s'endevina el desenllaç d'una potent metàfora dramàtica, amb un alt contingut simbòlic. La Mercè demostra en aquesta obra un domini magistral de la tècnica de la tinta xinesa a l'aiguada.

Podeu gaudir també en aquesta exposició de la pràctica totalitat dels dibuixos que il·lustren el llibre de relats curts d'Iván Teruel, publicat recentment per l'editorial Cal·lígraf. M'explicava la Mercè que, quan va llegir el llibre de l'Iván, va sortir d'ella la iniciativa, la proposta d'il·lustrar-lo amb dibuixos, inspirada i motivada per la molt particular atmosfera del llibre. Uns dibuixos a través dels quals l'artista ens mostra les inquietuds que li han provocat la lectura dels textos, les seves reflexions, els seus sentiments.

Sovint, els il·lustradors de textos es limiten o bé a decorar el llibre, per tal de fer-lo visualment més atractiu, o bé a donar al text un suport icònic que faciliti la lectura del text, com fan els il·lustradors de contes infantils. És el cas dels conegudíssims dibuixos de John Tenniel pel clàssic *Les aventures d'Àlícia al país de les meravelles*. També, en publicacions per adults, com per exemple les famoses il·lustracions pel Quixot, per la Bíblia o per la *Divina Comèdia* de Dante, del francès Gustave Doré.

En canvi, la Mercè Riba, quan il·lustra un text com ara el llibre d'Ivan Teruel, no fa com aquells il·lustradors clàssics que aporten informació gràfica que permet al lector visualitzar mentalment els contextos o circumstàncies de la narració. La Mercè no “decora” els textos que il·lustra. No ens facilita la seva lectura, sinó que jo diria que ens la complica. Millor dit: que ens l'enriqueix. Enlloc de simplificar la lectura ens la fa més complexa i més fonda. Ens obre els ulls, la sensibilitat i l'enteniment a nous sentits i significacions del text. Ens permet passar de l'anècdota a la categoria. Els seus dibuixos són com un metallenguatge obert, ple de lectures possibles. ***Una pluralitat de significats que conviuen en un sol significant***, que diria Umberto Eco. D'aquí el concepte “d'obra oberta”, sobre el que va teoritzar aquest intel·lectual italià, i que pot aplicar-se tant bé als dibuixos de la Mercè.

Tot i això, i encara que sembli que ara em contradic, jo considero que els dibuixos de la Mercè de “*El oscuro relieve del tiempo*” són ***il·lustracions*** en el sentit més profund del terme. Els diccionaris defineixen “il·lustrar” com: “donar llum a l'enteniment”. I els dibuixos de la Mercè, segons el meu parer, fan precisament això: donen llum a un millor enteniment dels textos d'Iván Teruel, en la mesura en que, com dèiem fa un moment, ens fa més complexa i fonda la seva lectura, obrint i proposant nous sentits i significacions del text. Em sembla que el propi Iván ens llegirà, en acabar, algun dels seus relats, i podreu comprovar i valorar aquesta relació, aquesta simbiosi particular entre l'atmosfera que desprenen els textos, i els dibuixos.

I perquè dibuixa la Mercè? Quina és la finalitat que persegueix?

No estem davant una artista entotsolada que pugui fer seva aquella famosa frase que tant s'ha atribuït a Nonell com a Mir, “*Jo pinto i prou*”, i que es pot interpretar també com a fruit d'un cert autisme artístic. A l'altre extrem, tampoc estem davant d'una artista pròpia del “*conceptualisme*”; aquesta pesada moda artística que el pintor i escriptor empordanès Joaquim Pijoan valorava tant agudament amb aquestes paraules:

*“Aquest esteticisme de gulag intel·lectual, de la gran collonada conceptual (convertit en un **modus vivendi** dels **soi-disant** artistes), ha arribat a un punt de degradació i saturació que ja no es pot suportar més. El cansament i la indiferència que produeix són colossals.”*

No. La Mercè no entén l'art ni com una mercaderia preciosa destinada exclusivament a col·leccionistes i museus, ni com una actitud, una *pose* dadaïsta en la qual el concepte i la idea és l'únic que interessa. Per la Mercè l'art és, en primer lloc, una eina de coneixement, d'aprofundiment en aquell aforisme inscrit al temple d'Apol·lo de Delfos: *Coneix-te a tu mateix*. I en segon lloc, l'art és una eina de comunicació.

Una comunicació que busca, necessita un interlocutor, un espectador. Un espectador que, en certa manera, formi part integrant del procés creatiu. Recordem una de les frases provocatives de Marcel Duchamp: *“L'espectador fa el quadre”*. És clar que, estrictament parlant, l'espectador no fa el quadre, ni tant sols l'acaba. Però tampoc no hi ha cap dubte que només s'acompleix i s'arrodoneix l'obra, amb la participació activa de l'espectador, en el moment de la lectura i el gaudi de l'obra d'art.

L'obra de la Mercè demana, exigeix, doncs, un espectador. Com és obvi, no hi ha comunicació sense interlocutor. Però no un espectador qualsevol. Ha de ser un espectador actiu, poc mandrós, que accepti el joc comunicatiu que l'artista proposa. Que “entri” dins l'obra, que se l'apropriï i que accepti el repte, el risc, la interpel·lació implícita i explícita que l'artista llança a la nostra mirada. Que aquest espectador es deixi seduir per l'ambigüitat pròpia de tota “obra oberta”, i que, lluny de buscar-li un únic sentit o una significació concreta, trobi les seves pròpies respostes, generi les seves reflexions, deixi créixer les pròpies intuïcions, en aquesta apassionant navegació pel mar de la incertesa, a la recerca de la construcció de significats. Uns significats que ja no estan dipositats i fixats “in aeternum” en l'obra, com pretenia una antiga interpretació excessivament rígida i encarcerada del fet artístic, sinó que cada espectador co-construeix en diàleg amb l'artista a través de la seva obra.

Permeteu-me, i ja vaig acabant, que expliqui millor aquesta idea, de la comunió artista/espectador manllevant les magnífiques paraules del poeta Joan Margarit, tretes de l'epíleg al seu darrer llibre de poemes *“Des d'on tornar a estimar”*.

“Si el poema commou ho fa a través de la vida del lector o la lectora. I ho fa, no a través del que és accessori en el moment de la lectura, sinó del que és primordial. Com

si cada vida fos un pou des del qual baixar a un únic corrent d'aigua. El poeta hi baixa des del seu: l'única característica és que el bon poema arriba a aquest corrent profund i el mal poema no baixa prou, es queda sempre massa amunt, en sec."

La Mercè Riba és una artista que ha pouat fondo, que ha arribat a aquest corrent profund i primordial que ens permet aquest nivell de comunicació i de vibració compartit, tant íntim i particular, que suposa l'experiència artística. Jo us desitjo de cor, a tots vosaltres, que feu l'esforç també de "no quedar-vos en sec" sinó de connectar amb aquest corrent subterrani, amagat i esponerós. Hi teniu molt a guanyar. El poeta ens ho promet, més endavant, en aquell mateix text: *"La poesia és un dels recursos més seriosos per fer front a la intempèrie moral"*, una inspirada sentència de Joan Margarit, que també pot aplicar-se, plenament, a l'art. I això és molt important

Afirma quelcom semblant el filòsof gironí Josep Maria Carbó:

"Els artistes són éssers que treballen des de la dimensió espiritual (a partir dels materials sensibles, els contextos emocionals i les idees intel·lectuals) generant obres que configuren una mena d'atmosfera estètica (que en podríem dir una "artmosfera") en la qual vivim tots els humans. (...) Convé que [aquesta] atmosfera artística (artmosfera) sigui gruixuda, nutritiva, rica, diversa... perquè puguem respirar bellesa en la forma més subtil i elevada que siguem capaços".

I acabaré, ara sí, amb les mateixes paraules amb què tanca Josep Maria Carbó el text que acabo de citar:

"Els artistes són autèntics pagesos per a l'esperit (ja que treballen elaborant els productes que l'esperit necessita per a alimentar la seva obertura, el seu creixement). L'art és doncs una necessitat bàsica com el menjar, com la companyia o com la comprensió. Un món sense artistes, sense bellesa, no és digne de ser habitat per humans."

Gràcies, Mercè, per obsequiar-nos l'esperit amb tant nutritius aliments, i a tots vostès per la seva pacient atenció a les meves paraules.

Francesc Carbonell

President de l'Associació Cultural POPULART